
ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Отримано: 7 березня 2025 р.

Прорецензовано: 22 квітня 2025 р.

Прийнято до друку: 27 квітня 2025 р.

email: onushkanych.ira@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0023-7553>

DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-25\(93\)-3-6](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-25(93)-3-6)

Онушканич І. В. Лексико-граматичні особливості усного послідовного перекладу промов науково-технічної сфери. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 25(93). С. 3–6.

УДК: 81'373

Онушканич Ірина Василівна,
викладач,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УСНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРОМОВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СФЕРИ

У статті розглядаються специфічні характеристики усного послідовного перекладу, які виникають у контексті науково-технічного дискурсу. Визначено поняття промови, типи науково-технічних промов та їх особливості (об'єктивність, логічність і структурованість, насиченість термінологією, формальність і нейтральний стиль, використання числових даних). Виокремлено виклики в усному послідовному перекладі науково-технічних промов (швидкість мовлення доповідача, відсутність можливості редагування, різні стилі викладу). Увагу приділено важливості точності та адекватності передачі спеціалізованої інформації, що містить терміни, аббревіатури та числові дані.

Автором детально аналізуються лексичні особливості усного послідовного перекладу науково-технічної промови, такі як висока концентрація термінів, що часто не мають точних аналогів у мові перекладу, неоднозначність значень термінів, а також використання запозичень і пояснювальних перекладів, що потребує глибокого знання галузевих словників.

Грамматичні аспекти, включаючи структуру речень, пасивні конструкції, номіналізацію та специфічне використання часових форм, також розглядаються як важливі елементи, що впливають на ефективність перекладу. Окрему увагу приділено труднощам перекладу складних синтаксичних конструкцій, а також ролі контексту та прагматичних чинників у передачі змісту.

Стаття підкреслює значення знання предметної галузі для перекладачів, а також оперативності мислення, аналітичних навичок та адаптації мовних конструкцій до потреб слухачів. Дослідження має на меті не лише теоретичне обґрунтування проблематики, але й практичні рекомендації для перекладачів, що працюють у науково-технічній сфері, підвищуючи якість їхньої роботи та сприяючи ефективному обміну інформацією в умовах швидко змінюваного науково-технічного середовища.

Ключові слова: лексика, граматики, термін, промова, науково-технічна сфера, усний переклад.

Iryna Onushkanych,
lecturer,

Ivano-Frankivsk national technical university of oil and gas

LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF CONSECUTIVE INTERPRETING OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL SPEECHES

The article tells us about the specific characteristics of consecutive interpreting that arise in the context of scientific and technical discourse. The concept of speech, types of scientific and technical speeches, and their features (objectivity, logicity and structuredness, terminology saturation, formality and neutral style, use of numerical data) are defined. The challenges of consecutive interpreting of scientific and technical speeches (the speaker's speech rate, the lack of opportunity for editing, different styles of presentation) are highlighted.

The author provides a detailed analysis of the lexical features of consecutive interpreting of scientific and technical speeches, such as the high concentration of terms, which often lack precise equivalents in the target language, ambiguity of term meanings, as well as the use of loanwords and explanatory translations, requiring an in-depth knowledge of specialized dictionaries.

Grammatical aspects, including sentence structure, passive constructions, nominalization, and the specific use of verb tenses, are also considered as important elements affecting translation efficiency. Special attention is given to the challenges of translating complex syntactic structures, as well as the role of context and pragmatic factors in conveying meaning.

The article emphasizes the importance of subject-matter knowledge for interpreters, as well as quick thinking, analytical skills, and adaptation of linguistic constructions to the audience's needs. The study aims not only to provide a theoretical basis for the issue but also to offer practical recommendations for interpreters working in the scientific and technical field, enhancing the quality of their work and facilitating effective information exchange in the rapidly evolving scientific and technical environment.

Keywords: lexicon, grammar, term, speech, scientific and technical field, consecutive interpreting.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження лексико-граматичних особливостей усного послідовного перекладу промов науково-технічної сфери зумовлена зростаючою потребою в якісному міжкультурному обміні в умовах глобалізації науки, техніки та інновацій. Сучасний науково-технічний дискурс відзначається високою концентрацією термінології,

широким використанням аббревіатур, запозичень, складних синтаксичних конструкцій та специфічних граматичних форм, що ускладнює процес перекладу. Усний послідовний переклад таких промов вимагає не лише глибокого знання мов, а й розуміння особливостей наукового стилю, правильного вибору еквівалентів, адаптації номіналізованих конструкцій та пасивних зворотів, а також швидкого ухвалення рішень щодо передачі числових даних, одиниць вимірювання та новітніх термінів. У контексті інтеграції України у світову наукову спільноту та повсякденного відновлення технологічного потенціалу країни, кваліфікований усний переклад відіграє ключову роль у міжнародній співпраці, залученні інвестицій та впровадженні новітніх розробок. Саме тому дослідження лексико-граматичних особливостей такого перекладу є важливим для вдосконалення методики підготовки перекладачів, покращення якості професійного перекладу та сприяння ефективному поширенню науково-технічних знань у міжнародному просторі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика усного послідовного перекладу промов науково-технічної сфери привертала увагу багатьох дослідників. Теоретичні положення розвитку цієї навички висвітлювалися у працях В. Карабана, А. Колесника, С. Моркотуна, С. Остапенка, Т. Пастуха, М. Ребенко та інших. Методичні аспекти навчання усному послідовному перекладу розглядалися у дослідженнях Т. Кияки, А. Науменка, А. Міщенко, О. Полєвика, І. Синяговської та ін. Вагому практичну цінність у дослідженні даної проблематики несуть праці Л. Деркача, В. Коптілова, І. Корунця, В. Плєскача, І. Шумило, в яких розглядаються ключові аспекти усного послідовного перекладу, зокрема, специфіка лексико-граматичних особливостей та виклики, з якими зіштовхуються перекладачі в процесі роботи в науково-технічному дискурсі.

Метою статті є детальне дослідження специфіки лексичного та граматичного аспектів усного перекладу в контексті науково-технічного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промови науково-технічної сфери – це усні виступи, доповіді або презентації, присвячені питанням науки, техніки, інженерії, медицини, ІТ та інших спеціалізованих галузей. Вони мають на меті передати точну, структуровану та логічно впорядковану інформацію (Маличенко, 2017:20).

М. Ситник відзначає такі типи науково-технічних промов:

- академічні лекції – читаються професорами або науковцями для студентів та колег;
- конференційні доповіді – представляють результати наукових досліджень;
- технічні презентації – знайомлять з новими розробками, технологіями, патентами;
- інструктажі та тренінги – пояснюють принципи роботи технологій або обладнання (Ситник, 2021:48).

Основними характеристиками науково-технічних промов В. Карабан називає наступні:

- об'єктивність – виклад фактів без суб'єктивних оцінок або емоційного забарвлення;
- логічність і структурованість – дотримання чіткої побудови (вступ, основна частина, висновки);
- насиченість термінологією – широке використання спеціальних термінів, аббревіатур і символів;
- формальність і нейтральний стиль – мінімум емоційних виразів та розмовних зворотів;
- використання числових даних – статистика, одиниці вимірювання, графіки та формули (Карабан, 2012: 127).

Промови науково-технічної сфери відіграють ключову роль у поширенні знань та обміні інформацією між фахівцями. Водночас вони мають низку характерних особливостей, які визначають їх структуру, лексику, стиль та спосіб подачі інформації, що важливо враховувати у процесі їх перекладу.

Усний переклад промов науково-технічної сфери – це складний процес передачі інформації, який вимагає не лише мовної компетентності, а й глибокого розуміння специфіки наукової та технічної термінології (Trent, 2018:36). Усний послідовний переклад – це вид усного перекладу, при якому перекладач слухає фрагмент промови (від кількох секунд до кількох хвилин), занотовує ключові моменти та відтворює сказане мовою перекладу (Trent, 2018:36). У науково-технічній сфері цей процес має свої особливості на лексичному та граматичному рівнях.

Усний послідовний переклад науково-технічних промов має специфічні *лексичні особливості*, пов'язані з термінологією, стилем, скороченнями та міжмовними відмінностями.

Так, якщо розглядати термінологію та спеціалізовану лексику, то такий переклад передбачає:

а) високу концентрацію термінів – більшість слів у таких промовах мають вузькоспеціалізоване значення (*photosynthesis* – *фотосинтез*, *neural network* – *нейронна мережа*, *quantum computing* – *квантові обчислення*). Науково-технічні тексти насичені вузькоспеціальними термінами, які часто не мають точних аналогів у мові перекладу. Тому перекладачу важливо знати галузеві словники;

б) неоднозначність термінів – деякі слова можуть мати різні значення в різних контекстах (*current* – *струм* або *поточний*);

в) запозичення та калькування – частина термінів залишається незмінною або адаптується (*software* – *софтвер*, *hardware* – *«залізо»*);

г) пояснювальні переклади – якщо термін не має усталеного відповідника, доводиться розкривати його зміст (*cloud computing* → *хмарні обчислення*).

д) неологізми – в інженерії, ІТ, медицині постійно з'являються нові терміни, які можуть не мати усталених перекладних варіантів (Клименко, 2019:125).

Широко є використання аббревіатур і скорочень в усному послідовному перекладі. Досить часто науково-технічні тексти рясніють скороченнями, які перекладач повинен знати або адаптувати (NASA, AI, RAM, CPU). Різними є і підходи до перекладу аббревіатур:

- транскрипція: *Wi-Fi* → *Бай-Фай*;
- адаптація: *USB (Universal Serial Bus)* → універсальна послідовна шина;
- пояснення: *HTTP (Hypertext Transfer Protocol)* → протокол передавання гіпертексту (Клименко, 2019:126).

Доповідачі у своїх промовах часто використовують числові дані та одиниці вимірювання. При перекладі цифр та одиниць вимірювання важливо правильно передавати числову інформацію (3.5 billion → 3,5 мільярда). Перекладачу слід враховувати, що одиниці вимірювання також можуть відрізнятися (*miles* → *кілометри*, *pounds* → *кілограми*, *Fahrenheit* → *Цельсій*).

Науково-технічні промови можуть бути насичені іншомовними словами і запозиченнями. Тут перекладач повинен враховувати, що:

- запозичена лексика часто залишається без змін (*laser, virus, chip, database*);
- деякі терміни адаптуються (*monitoring* → *моніторинг, scanner* → *сканер*);
- бувають складні випадки – вибір між запозиченням і поясненням (*outsourcing* → *аутсорсинг* або *передача частини функцій іншій компанії*) (Колесник, 2012:723).

У науковому мовленні зустрічаються як слова-зв'язки, так і кліше. Наприклад:

- а) формальні конструкції: *According to research* → *Згідно з дослідженнями*; *It is worth mentioning that...* → *Варто зазначити, що....*;
- б) логічні зв'язки: *Moreover, in addition, consequently* → *Крім того, відповідно, отже*;
- в) кліше для пояснення процесів: *The results indicate that...* → *Результати вказують на те, що....*; *This technology allows us to...* → *Ця технологія дозволяє...* (Колесник, 2012:723).

Таким чином, усний переклад промов науково-технічної сфери потребує: глибокого розуміння термінології та правильного підбору еквівалентів, вміння працювати з абрєвіатурами та числовими даними, адаптації граматичних конструкцій і стилістичної точності та швидкого прийняття рішень щодо використання запозичених слів чи пояснень.

Усний послідовний переклад науково-технічних промов, своєю чергою, має й граматичні особливості, оскільки такі тексти часто містять складні синтаксичні конструкції, пасивні форми, номіналізацію та специфічне використання часових форм.

Так, науково-технічні тексти часто використовують пасивний стан (Passive Voice), оскільки увага зосереджується на процесі або результаті, а не на виконавці дії. Особливості перекладу пасивних конструкцій полягають у наступному:

- заміна активними конструкціями: *The experiment was conducted in 2020* → *Експеримент провели у 2020 році*;
- збереження пасиву, якщо він доречний у науковому стилі: *The data have been analyzed* → *Дані були проаналізовані*.

Номіналізація (використання іменників замість дієслів – віддієслівних іменників) – це також одна з рис науково-технічного стилю: *analyze* → *analysis, improve* → *improvement*; це робить текст формальнішим. При перекладі номіналізацію можна спрощувати: *Implementation of the project was successful* → *Проект успішно реалізували*; *Development of new technologies is essential* → *Розробка нових технологій є важливою* (Рибченко, 2020:175).

У промовах науковців часто зустрічаються складні конструкції (довгі складнопідрядні речення), які в усному перекладі краще розбивати на коротші для кращого розуміння змісту промови: *Since the device is highly efficient and can be easily modified, it is widely used in industrial applications* → *Цей пристрій дуже ефективний. Його можна легко модифікувати, тому його широко використовують у промисловості*.

Також у процесі перекладу можлива зміна порядку частин речення відповідно до синтаксису мови перекладу: *Because the system is energy-efficient, it reduces costs significantly* → *Ця система енергоефективна, тому вона значно зменшує витрати* (Рибченко, 2020:176).

У науково-технічних промовах використовуються конкретні часові форми для різних контекстів:

- Present Simple для загальних фактів та законів природи: *Water boils at 100°C* → *Вода кипить при 100°C*;
- Past Simple для завершених досліджень або подій: *The experiment was conducted last year* → *Експеримент провели минулого року*;
- Present Perfect для нещодавніх відкриттів та узагальненого досвіду: *Scientists have discovered a new material* → *Вчені відкрили новий матеріал*;
- Future Simple для прогнозів та планів: *This technology will be widely used in the future* → *Ця технологія буде широко використовуватися в майбутньому* (Башук, 2018:106).

У деяких випадках у науково-технічних текстах може використовуватися інверсія. В англійській мові це часте явище, у перекладі можна адаптувати: *Only after the test was completed did they publish the results* → *Вони опублікували результати лише після завершення тестування*. В українській мові порядок слів гнучкіший, але важливо зберігати логіку речення: *Under no circumstances should this procedure be ignored* → *За жодних обставин цю процедуру не можна ігнорувати*.

У промовах можливим є і використання модальних дієслів, які часто виражають можливість, необхідність або припущення: *This device must be calibrated before use* → *Цей пристрій необхідно відкалібрувати перед використанням*; *The results may indicate a new trend* → *Результати можуть вказувати на нову тенденцію*; *Researchers should consider these factors* → *Дослідникам слід враховувати ці фактори* (Башук, 2018:106).

Отже, граматичні особливості усного перекладу науково-технічних промов включають: адаптацію пасивних конструкцій, трансформацію номіналізації у простіші форми, розбивку довгих речень, правильний вибір часових форм, зміну порядку слів відповідно до мовних норм та точний переклад модальних дієслів.

Зважаючи на вищевикладене, відзначимо, що основні вимоги до усного послідовного перекладу науково-технічних промов полягають у наступному:

- точність і адекватність – науково-технічні промови містять багато спеціалізованих термінів, тому перекладач має дотримуватися термінологічної точності;
- стислість і логічність – важливо передавати головну суть без надмірного розширення чи спрощення інформації;
- оперативність мислення – необхідно швидко аналізувати зміст, структурувати його та миттєво знаходити відповідники;
- знання предметної галузі – перекладач має бути обізнаним у конкретній сфері науки чи техніки (медицина, ІТ, інженерія тощо) (Карабан, 2012: 168).

Викликами в усному послідовному перекладі науково-технічних промов перекладі є:

- швидкість мовлення доповідача – промови науковців можуть бути швидкими, насиченими термінами;
- відсутність можливості редагування – усний переклад не дає часу на виправлення, тому важливо миттєво ухвалювати рішення;

– різні стилі викладу – промови можуть бути офіційно-науковими або містити елементи публічних виступів (наприклад, TED Talks), що впливає на спосіб перекладу (Ситник, 2021:50).

Таким чином, усний послідовний переклад науково-технічних промов вимагає не лише мовної компетентності, а й знань у відповідній галузі. Перекладач повинен бути готовим швидко обробляти інформацію, використовувати ефективні техніки перекладу та адаптувати складні мовні конструкції для слухачів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що усний послідовний переклад науково-технічних промов є складним процесом, який вимагає не лише високого рівня володіння мовами, а й глибокого розуміння спеціалізованої термінології, граматичних конструкцій і стилістичних особливостей. Перекладач має враховувати велику кількість термінів, специфічні синтаксичні структури, такі як пасивні конструкції, номіналізацію та складнопідрядні речення, а також необхідність швидкого ухвалення рішень щодо перекладу аббревіатур, числових даних і запозичень. Крім того, важливими є точність, логічність і оперативність мислення, оскільки усний переклад не дозволяє редагування і потребує миттєвої адаптації інформації. Таким чином, якісний переклад у цій сфері можливий лише за умови високої професійної підготовки перекладача та його глибокого знання предметної галузі.

Важливим має стати навчання усного послідовного перекладу промов науково-технічної сфери у процесі повсякденного відновлення України, оскільки ефективна комунікація між українськими та міжнародними науковцями, інженерами, лікарями та інвесторами сприятиме впровадженню сучасних технологій, залученню іноземних інвестицій та інтеграції України у світовий науково-технічний простір. Відновлення інфраструктури, розвиток високотехнологічних галузей і впровадження інновацій вимагають якісного перекладу, що забезпечить точність передавання складної технічної інформації та сприятиме швидкому налагодженню співпраці. Таким чином, підготовка висококваліфікованих перекладачів, здатних професійно працювати в науково-технічній сфері, є стратегічним завданням для успішного відновлення та розвитку країни і це може стати темою подальших наукових пошуків.

Література:

1. Башук Н. П. Особливості перекладу науково-публіцистичних текстів. *Advanced Linguistics*. 2018. №2. С. 104-110
2. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. 2-ге перевид. Київ: Tempus. 2012. 329 с.
3. Клименко І. Лексичні трансформації при передачі англійської технічної термінології українською мовою. *Філологічний часопис*. 2019. № 8. С. 124–129.
4. Колесник А.О., Белікова О.Ф. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 1. С. 719–727.
5. Маличенко В. Особливості мовлення науково-технічної сфери. *Філологічні трактати*. 2017. № 2. С. 16–24.
6. Рибченко М. Граматичні особливості перекладу наукових текстів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2020. Вип. 4. С. 172–180.
7. Ситник М. Особливості перекладу наукових доповідей. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 1. С. 47–50.
8. Trent A. The Essential Guide to Consecutive Interpretation. *Atlas*. 2018. № 6. Р. 34–40.

References:

1. Bashuk N. P. Osoblyvosti perekladu naukovo-publitsystychnykh tekstiv. [Peculiarities of translating scientific and journalistic texts]. *Advanced Linguistics*. 2018. №2. S. 104-110
2. Karaban V.I. Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury na ukrainsku movu. [A guide to translating English scientific and technical literature into Ukrainian]. 2-he perevyd. Kyiv: Tempus. 2012. 329 s.
3. Klymenko I. Leksychni transformatsii pry peredachi anhliiskoi tekhnichnoi terminolohii ukrainskoїu movoїu. [Lexical transformations in the transfer of English technical terminology into Ukrainian]. *Filolohichniy chasopys*. 2019. № 8. S. 124-129.
4. Kolesnyk A.O., Bielikova O.F. Perekladatski priyomy pid chas perekladu terminolohii naukovykh tekstiv. [Translation techniques when translating the terminology of scientific texts]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*. 2012. Vyp. 1. S. 719-727.
5. Malychenko V. Osoblyvosti movlennia naukovo-tekhnichnoi sfery. [Peculiarities of scientific and technical speech]. *Filolohichni traktaty*. 2017. № 2. S. 16-24.
6. Rybchenko M. Hramatychni osoblyvosti perekladu naukovykh tekstiv. [Grammatical features of translating scientific texts]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznastva*. 2020. Vyp. 4. S. 172-180.
7. Sytnyk M. Osoblyvosti perekladu naukovykh dopovidei. [Features of translating scientific reports]. *Nova pedahohichna dumka*. 2021. № 1. S. 47-50.
8. Trent A. The Essential Guide to Consecutive Interpretation. *Atlas*. 2018. № 6. P. 34-40.